Де я тоді був? Не пригадую де, але в Москві мене тоді не було. Батьки ж мої вже після жнив зібралися в гості до мого старшого брата в Мурманськ. Збиралися вони вже яке літо, та якось не виходило: то те, то се, то щось іще, словом, тільки й того, що збиралися. Та й дорога: де наша хата з шовковицею на подвір'ї, а де Полярне коло з Мурманськом і моїм братом?

Найбільше цієї дороги побоювався батько. Не те що боявся, а наче соромився чогось: це ж треба їхати, а в чому? А раптом там люди не такі і не в нашому ходять? І говорять не по-нашому, а по-їхньому ми не вміємо...

— Скажеш, не по-нашому! А по-якому? — сердилася мати. — А ходять у городському, ну то й що?

Батько зітхав, підіймав і опускав плечі, брав віника і йшов у сарай змітати з верстака стружку.

А мати вже розійшлася, а мати вже розходилася:

— Ще коли хлопець з фронту прийшов і як з дому поїхав — ти у нього хоч раз був? Не був. А в нього вже двоє своїх дітей до школи ходять, і чи не вони твої внуки, а ти — їхній дід? А в тебе ще один син он учобу кінчає — ти в цього хоч раз був? Не був.

— Так Коля ж писав...

— Що Коля писав? Що зараз його у Москві нема, ну то й що? А раніше, а в ті роки? Геть мені і не говори, і не балакай! Бери коли кабана, і збираймось. Поїдете з нами, Насте?

— А чого ж, а чого ж, — розгустила пір'ячко наша сусідка тітка Настя Козорізиха, бо дуже вже полюбляла, коли моя мати та батька

ішіетить. — І Москву заразом побачимо, може, я там синьки до хати куплю, а чого ж?..

Батько заколов кабана, і ось вони втрьох у Москві. Поки мати з тіткою Настею пішли взнавати, як доїхати до Мурманська, батько лишився на вокзалі стерегти чемодани. У хромових чоботях, у темно-синьому шевйотовому галіфе, в темному, довгополому, ще свайбовому своєму пальті з ґудзиками в два ряди і з хлястиком на спині, у новому білому літньому капелюсі з дірочками, купленому мамою в Котовську, де вони зробили першу пересадку з поїзда на поїзд, батько насторожено поглядав на столичних людей, — ох і народу! ох і народу! — і вже хотів було перенести ці свої два саморобні зелені чемодани під вокзальну стіну, щоб ніхто на них не наштовхнувся та не порвав штанину чи панчоху, та подумав: а як раптом прийде мати з тіткою Настею, а його на місці нема, ще візьмуть і заблудяться?

Батько крадькома відійшов од чемоданів трохи вбік, наче ці чемодани були не його: бо хіба не стид? Приїхав чоловік у Москву, став у Москві посеред людей, розчепірив ноги і стереже чемодани? Стид. Стид і страм.

Батько якось винувато блищав на людей своїми чорними очима, вуха його взялися жаром, що наче аж з дірочок його нового капелюха пішов легенький туманець. А тут, як на його голову, звідкілясь узявся міліціонер з білим свистком на шнурку на грудях, подивився на чемодани, зігнувся, наче понюхав їх, і крикнув:

— Граждане, чий груз? Граждане, я питаю: чиї чимодани?

"Невже потекла? — подумав батько. — Невже розлилася?.." Батько згорів. Відвернув від міліціонера голову і став намацувати в кишені папіроси, намацав, але рука в кишеню чомусь не лізла, не вдавалося їй ніяк залізти в кишеню по ті папіроси... Міліціонер підозріливо глянув на

батька, а батько тим часом помітив морозивницю з лотком і прилаштувався в хвіст невеличкої черги, наче по морозиво.

Міліціонер ще раз нагнувся до чемоданів, кашлянув біля них і, не розгинаючись, кинув спідлоба погляд на замаскованого батька. Батько ніби й не бачив його, стояв собі в черзі, тільки вуха взялися жаром ще більше.

Міліціонер розігнувся, підійшов до батька, взяв під козирок і, не зводячи з батька вимогливих очей, засюркотів у свисток:

— Гражданін, ваш груз?

— Що? — якось болісно, винувато і разом з тим, наче нічого не розуміючи, спитав батько.

— Я вас іще раз запитую: чимодани ваші чи ні?

—Які? Оті? — облесливо посміхнувся до міліціонера батько, і від тої своєї облесливої посмішки йому стало гидко, аж знудило... Та ще непоголений, і двох зубів у роті нема — ну, чим тобі не рецидивіст?

— Ваші документи!

Батько вийшов з поріділої черга і тихим, постарілим, знищеним голосом спитав:

— Які документи? Ви що...

— Тоді пройдемте у відділ, — і міліціонер взяв батька за лікоть.

Батько впрів, а язик наче зсохся, став бляшаним і мертвим — на батька дивилася Москва!

— Так в яку ще міліцію? У мене ж тут жінка, скоро прийде, і чемодани...

— Так вони ваші чи ні? — напосідав міліціонер.

— Та мовби наші... а що? Хіба не видно, що наші...

— Документи!

Розпухлою, наче її покусали бджоли, рукою батько розстебнув пальто, під пальтом розстебнув піджака і став намацувати внутрішню кишеню. Та внутрішня його під піджаком кишеня, пришита мамою для документів і грошей, була на шпильці, і там, під піджаком, неслухняними пальцями батько ніяк ту шпильку не міг відколоти. Приречено дивлячись на міліціонера, він уже пробував відколоти її і так і сяк, та головка шпильки з пальців вислизала, хоч ти що хоч... Це насторожило міліціонера ще більше, і, пильно дивлячись у сиве неголене батькове обличчя, у чорну беззубу дірку його пошерхлого рота, він з притиском запитав:

— Що ви там шукаєте?

— Та не шукаю, шпильку відщібнути не можу, гляньте, — батько відкинув борт піджака і показав міліціонерові шпильку.

— Поможіть.

Міліціонер обережно відстебнув шпильку, і батько дістав з кишені паспорт і довідку з колгоспу. Міліціонер вивчив паспорт і довідку, звірив їх і сказав:

— Щось знайома мені ця фамілія... Десь я її вже чув...

— Та оце до сина в Мурманське в гості зібрались, і в нас тут у Москві пересадка... А що фамілія наша вам знакома, то може бути, бо тут, у Москві, у нас ще один син, Коля, середній, в інститут ходить, то, може, ви з ним де і знакомі, він і по годах такий, як ви... і з лиця схожий на вас... — вже брехав кирпатому міліціонерові батько, наче батько не знав: у мене ж ніс його, батьків, — рівний.

— Коля, кажете, Коля... — пожував нижню губу міліціонер. — Ні, такого кадра не знаю, хоч фамілія мені наче і знайома... Москва, папаша, — це вам не ваше село, де всіх знаєш наперечот, Москва — це, папаша, столиця, і якщо всіх у столиці будеш у голові держать, то і сірої речовини в мозгах не хватить. Вам ясно, папаша?

— Ясно, ясно, — заметушився з винуватою посмішкою батько, і від цих солоденьких слів його знову занудило, добре, що з учорашнього вечора нічого не їв, та і як ти будеш розкладатися з тою їжею у вагоні при людях?

— Забирайте свої чимодани і поставте їх отам, під стіною, а не посеред вокзалу у людей під ногами. Тут люди ходять. Не положено. — Міліціонер подивився на чемодани ще раз, потягнув носом, апчихнув, хитренько засміявся, відкозиряв і пішов.

Батько вигер рукавом обличчя, голосно передихнув, прокашлявся і вже весело і вільно глянув на продавщицю з лотком, на празниковий столичний люд, — усі біжать, усе біжить, бо столиця! — подивився на горобців під склепінням вокзалу, — і вони, мабуть, води хочуть! — і рушив до гадючих своїх чемоданів.

Аж тут і мати з тіткою Настею біжать мокрі, розпашілі, — одягнені ж на Північний полюс! — з порціями морозива в липких руках.

— Чого так довго? — перемінився, чорною тучею глянув батько.

— Довго? Та хіба ми довго? Ми поки того міліціонера знайшли, та розпитали, та за морозивом трохи пристояли, — лагідно говорила мати, бо відчула: щось уже скоїлося.

— З рук тече, мокрі!.. Тьху! — батько подивився, куди б це його плюнути, але плюнути не було де, і він розпалювався дужче.

— Я шо, за сторожа у Москву приїхав? Ще, може, й вас стерегти, щоб не вкрали? Та ви, ради Бога, хоч не їжте, не жеріть при людях! Маринки...

— Чого ти, чого ти? — говорила мати, а сама вже не знала, куди те морозиво подіти. — Поки ми того міліціонера найшли та спитали... а він і каже: їдьте, каже, автобусом на Ярославський, там сьогодні ввечері ваш поїзд, а як не сядете на цей, то там ще один буде вранці, вдосвіта, я, каже, знаю, бо сам я з-під Мурманського родом... такий привітний міліціонер...

— Міліціонер, міліціонер! — вибухнув батько. — Ви дня прожити не можете без міліціонерів!.. І ходять, вештаються, їдять, як з голодного краю! Он на вас уже люди зглядаються і сміються! — Батько вхопив чемодани, аж ручки на них зарипіли.

— Куди йти? Куди, питаю, йти, чи мені ще тут чипіти, поки ви обидві та наїстеся?!

Мати скоренько сховала руку з морозивом за спину, а тітка Настя, вже як справжня московська городянка, защебетала:

— І чого це ви, Степане Миколайовичу, наче зранку не на ту ногу стали? Всі люди їдять і не ховаються, і ми їмо, і ми як люди... А кисленьке ж і, як на те пішло, не таке й дороге...

Батько не витримав, відійшов до смітника і плюнув, плюнув, наче вистрілив...

До Ярославського вокзалу їхали мовчки. Мати й тітка Настя сіли, а батько з чемоданами став у задку, опустив голову на фуди, бо голова впиралася в автобусний верх. У нагрітому, розмореному автобусі від чемоданів пішов часниковий дух домашньої ковбаси на вишневім димку й залоскотав пасажирам ніздрі. Навіть водій оглянувся на того сухого довгополого дядька над чемоданами в задку, подумав: "Куркуль, куркуляка", — і погнав автобус до мосту, на Москва-ріку.

Слабка до сну тітка Настя хутенько закуняла, мати дивилась у вікно, коли з харчової, на колінах, сумки вилізла, видно, ще їхня, домашня, сільська муха і, не гаючи часу, перелетіла на мамине солодке від морозива підборіддя. Мати відмахнула її рукою, муха пересіла на липку губу тітки Насті. Мати змахнула муху і з тітки, муха понишпорила по автобусу, але нікого підходяще солодкого для себе не знайшла і знову повернулася на тітку Настю. Мама нагнала її знову і оглянулася на батька: бачить чи ні, бо як побачить, що вона ще мух в автобусі у Москві ганяє, то буде...

Та батько, внурившись собі під ноги, наче дрімав про людське око, хоча в голові гуло: "Це ж треба так?.. Це ж треба так?.. Тепер ніколи, ні за які гроші, ні за які золоті гори, хоч би тобі їх даром давали, не поїду!.. А як він свиснув у білий свисток — ваші, гражданін, документи!.. Пройдемте, граж-данін, у міліцію..."

Батькові стало аж млосно, він зняв з лисини капелюха, прикрив ним розпашіле обличчя і крізь ті капелюхові дірочки глянув на автобусних людей, чи на нього ніхто не дивиться, не говорить німо очима, ось він, той беззубий з двома чемоданами, що буцімто до сина через Москву їде, знаємо, чого він через Москву, Москви він не бачив!..

Крізь дірочку капелюха батько помітив, як мати раптом припала лобом до вікна, аж трохи встала, протерла рукавом і без того чисте скло, розгублено оглянулася на людей і знову влипла в шибку. "Шо таке? Шо вона там побачила?" — подумав батько і, зігнувшись у колінах, присів і собі глянути у вікно.

— Станьте! Станьте! — закричала мати і через перелякану спросоння тітку Настю вузьким автобусним проходом, збиваючи об сидіння ноги, підбігла до водія:

— Станьте!

Водій скісним поглядом прошив цю пришелепкувату бабу, але змовчав. Тоді мати через голови стривожених людей загукала до батька:

— Стьопо, Стьопо, там он наш Коля в солдатському, солдатом на мосту стоїть... Станьте!

Батько за сьогоднішній день згорів ще раз. Зате водій, почувши від матері слово "солдат", видно, донедавна сам був таким, уже примирливіше глянув на матір і сказав:

— Зупинка за мостом. Ви що, правил не знаєте? — Мати поправила зсунуту на плече верхню сіру хустку, і ту, під нею, тонку жовтеньку і вже без галасу, тихо, слухняно підійшла до батька і так само тихо сказала:

— Зараз сходимо... Коля з автоматом за вікном стоїть... Бери чемодани...

У батьковій душі щось жалібно застогнало, і він, жаліючи і себе, і маму, і Москву, сказав:

— Сходимо-сходимо, зараз сходимо...

По людях в автобусі пробіг пошепт. Автобус став, зупинився. Першою вийшла мати, за нею з чемоданами батько і з мухою над головою тітка Настя. Мати сказала:

— Ач, як протаскав, щоб тобі добра не було: не міг на мосту стати?.. Ходім.

— Куди ходім? Назад? Вертатися? Не можу, я геть не можу! Ой, ноги, ой, і ноги... І де ви, Зіно, там свого Колю побачили?

— Побачите зараз і ви. Стьопо, пішли. *

— Ой, як болить, ой, як ломить... у попереку стріляє, мабуть, у вагоні протягло...

— Чого ви морщитесь? — сказала тітці моя мати. — Не хочете йти, то станьте тут і постійте, не зима ж, постережете наші чемодани, а ми туди й назад.

— А чого це я і з якої радості буду стерегти ваші чемодани? А як іти, то всім разом, купою.

Батько мовчав, та все-таки мимоволі кидав оком на перехожих, шукав військових і про всяк випадок серед них і мене з автоматом, — раптом мати не помилилась?

І ось вони утрьох чимчикують назад до мосту, попереду аж біжить мати, за нею посопує батько з веселими, пудів на п'ять, чемоданами, за батьком з рідною мушкою на медовім підборідді вальцем притоптує тітка Настя... Почався міст, і на ньому, припнута дротами до перил, зависочіла якась картина. Мати добігла до неї, підвела на якусь мить охоплені сумнівом очі, та вже через ту саму мить нетерпляче стала

підкликати рукою батька: чорний від бою, у касці, в ітлащ-накидці, я стояв на руїнах Берліна і прямо дивився на маму...

Підійшов батько, глухо опустив на міст чемодани, глянув на матір, на мене, глянув, не впізнав і сказав:

— Ну, то й що?

— Лк, ну то й що?! Ти що — Колю не взнаєш?

— Де? — спитав батько і оглянувся, глянув навіть на білий теплоходик під мостом унизу на воді. — Де? Шо ти таке городиш?

А мати вже йшла до іншого фото, до того мене, де я обнімав якусь дівчину, і вона обнімала мене, і люди бігли від землянок...

— А йдіть-но сюди,.йдіть сюди!.. Тут ще не такі, — загукала мати.

Батько знову взявся за чемодани, а тітка Настя, випереджаючи батька і перехожих, — щоб і вони чули! — затуркотіла до мами:

— Біжимо, біжимо... ми осьдечки, біжимо до нашого Колі, бо який же він молодий та гарний! Лк намальований!

Батька скривило від тих її слів, бо люди столичні, а особливо ті, що були старші і не дуже поспішали, попіднімали голови й собі, і навколо матері з тіткою налип гурток цікавих. Батько проминув цей іурт, і маму, і тітку, і пройшов повз мене з чемоданами далі, наче це був не його син, — бо зараз почнуть розпитувати, а що ти їм скажеш, що? — і став з чемоданами по мосту далі і тільки став, як знову зустрівся очима зі мною, вже третім, тільки цей його, третій, Коля цього разу лежав у бинтах на столі в медсанбаті...

А тітка Настя тим часом допалася до моєї дівчини:

— Ну, що ж... ну, що ж... славненька... нічого... тільки шия гола і руки, і губи навацькані... А спідниця, а кофта... бач, як виприндилася. Ви думаєте, Зіно, що то він її обнімає взасправжки? Та де! Та то він тільки так з нею грається... Еге ж, що нарошне? І я так думаю...

У тітки Насті росте у селі племінниця Ганя, ніжна і тиха, як літній мак, ми навіть часом пописували одне одному листи, правда, з кожним роком коротші...

— Л не скажу, що моя Ганя краща за цю, але й не гірша... Ану прочитайте, я не бачу, прочитайте, Зіно, отам унизу, що воно там написано, чи вона вже йому жінка, чи то тільки так, для кіна?

— А якщо й для кіна, то хіба що? — легко відповіла моя мати.

Тітка Настя змахнула з підборіддя на Москву-ріку муху і сказала:

— Ти диви — і в Москві мухи! А щоб вас сказь забрала!.. — І тут вона якось дивно притихла, аж наче згорбилась, якась глибока образа чи несправедливість прокинулася в ній, накотила на неї гіркою хвилею, бо, ледь розтуляючи губи, вона проговорила:

— То оце, виходить, начебто і є ваш Коля?.. Хоч трохи наче і схожий... похожий наче і лобом, і очима... хіба я кажу, що не схожий?.. Я цього не кажу... Але ж, але ж... — І тітка Настя враз спалахнула, душа її темно проти чогось, запротестувала. — Ні, а вбийте мене — не Коля!.. Не Коля — і все, хоч ріжте мене!..

Тітка вже уявила собі, як вона буде розказувати в селі про моїх матір з батьком, як вони бігали по Москві, по всіх вокзалах аж до Мурманська, хапали людей за поли та тягнули їх подивитися на їхнього розпанілого сина, коли вийшло, що то був не він, що він, їхній син, був лише схожий

на того артиста при Кремлі у Москві з автоматом, що грає в кіно... Тітка Настя ще хотіла додати мамі: "Хіба я не пам'ятаю вашого Колі, як він бігав зі шлейкою через плече, вічно зашмарканий, бо з річки не вилазив, та садки обносив з такими ж вуркаганами, як і сам, спасу від них не було, та всякі безстидні наколки на руках і ногах робив, та ящиками патрони з наганами по горищах ховав, міліція приходила? — приходила, посадити хотіли — було! — та як із школи в колгосп до тракторів тікав, та..."

— А де це кіно йде і де його можна побачити? — спитала моя мати молоденьких кавалера і баришню, спитала саме їх, бо вони, ці молоденькі, переходячи від афіші до афіші, говорили одне до одного пошепки.

Баришня глянула на нову мамину куфайку, на валянки, хоча й не дуже нові, зате давно вже не в чунях, а в нових лавочних блискучих калошах, і сказала:

— Та що ви, бабушка, що ви! Ми самі на цей фільм не можемо квитків дістати!

— Ви нам тільки скажіть, де воно йде і як нам туди заїхати? — весело і разом з тим якось таємниче запитала мати, мовляв, це для вас тих квитків немає, а нам даром дадуть, ще й за руку проведуть, це ми тільки так, з вигляду колгоспні маринки...

Поки молоденькі розказували і показували руками мамі дорогу, батько зрозумів, що треба вертатися до автобуса...

— Аз автобуса пересядете на трамвай, а там трамваєм до Цветного бульвару, а на бульварі і є кінотеатр "Мир"...

Батько зняв із штанів шкіряного, широкого, з якірною бляхою, матроського, мурманського, братового пояса, перев'язав ним під ручками чемодани і завдав їх собі на плече...

Як тільки зійшли з трамвая і стали на тротуарі перед кінотеатром, батькові полегшало: хоча і тут народу, як на вокзалі, але тут люди не бігли, не жували, не лізли за пазуху по гроші, тут ходили попідруки, і від жінок пахло духами, наче кожна в ридикюлі носила по пучечку м'яти, і всі геть-чисто були при часах... А з фронтону кінотеатру і на передній стіні... за всі інститутські мої роки батько не бачив, мабуть, мене стільки, як тут за один день у Москві!

— Ти, Стьопо, десь тут з чемоданами притулися, постій, тільки далеко не відходь, а ми підемо та все узнаємо, — сказала мати, зняла з голови верхню теплу хустку зимову, взяла її під пахву і лишилася в тонкій літній жовтій. — Ходімте, Насте.

І вони поважно пішли до високих скляних дверей кінотеатру.

"Притулися, постій, далеко не відходь, аби ми тебе не шукали... Та щоб я ще коли з вами обома та з вашими чемоданами!.. А пропади воно все пропадем!" Стоячи на тротуарі з чемоданами через плече, пік батько раків і шукав очима місця, де б це його заховатися. Але де тут його заховаєшся, коли все видно, як у степу?.. Батько завмер: він почув, як з нього помаленьку зсуваються його безпоясні штани, з'їжджають, просто-таки падають, а підтягти їх, то треба лізти під пальто, під піджак і там уже підтягувати, і то при людях? Батько вдихнув глибше повітря і випнув на повну котушку свій тонкошкірий, худий живіт — не помагає, злізають! Доведеться підтягувати... Не будеш же стояти у Москві з чемоданами через плече і штанами нижче колін?! Батько відвернувся до трамвая, впхнув руки у кишені пальта і, щось ніби там шукаючи, став їх підтягувати — не виходить!.. Пальто грубе, цупке, з довоєнного ще сукна, та й підкладка на повсті... Його знову кинуло в жар, та тут він помітив, як двоє робочих винесли з кінотеатру на дерев'яному синьому щиті ще одного мене з гранатою в руці, зіперли той щит на фронтонну

білу стіну^ зачепили зверху за кільця мотузками, а самі десь пішли — по драбину чи молоток, хто їх знає. Між тим щитом зі мною і стіною зробилася така собі халабуда, така собі затишна, наче собача будка. Оту-ди-то і кинувся ховатися батько. Найперше, що він зробив, це зняв з плеча чемодани, тісно приставив їх один до одного, словом, зробив собі таку лавку, відв'язав з ручок пояса, потім сів, скинув пальто, прикрив ним коліна і нишком став підперізуватись... З того боку щита мовчало, лише шаруділо підошвами об асфальт, а потім і забалакало. Хтось із кимось засперечався, яка це в мене граната в руці: протитанкова чи проста?.. Тут у батьковій схованці-халабуді десь узявся вітер, а з того боку заговорили голосніше: — Ви щось чуєте?

— Чую.

— І я чую... Наче домашньою ковбаскою від солдатика пахне...

— Точно. Саме нею, домашньою з часником... Що б це могло бути?

— Ви про кольорову музику чули?

— Аякже. Чув і читав: у Казані якісь інженери винайшли.

— Так це, мабуть, придумали в кіно вже і запах: фарби такі, домішаєш у фарби запах, приміром, домашньої ковбаси з часником, і ось вам будь ласка — біжить солдат з гранатою на німецький танк, а від нього пахне землею, де він виріс!

— Ностальгія — діло велике!..

Похиливши на груди голову, батько смирно сидів по цей бік мене на чемоданах і думав: які все-таки люди дурні, хоча і грамотні... А про себе подумав таке: не хватало мені, щоб я у Москві ще фокусником задєлався: раптом прийде міліціонер, спитає, хто я і звідки, витягне до цих перед афішею людей і скаже: оце того артиста, що з гранатою

біжить, оце його батько з домашньою ковбасою на чемоданах за афішею сидить, сидить і підкурює сина часниковим запахом, щоб вам, дорогі товариші, смачно пахло і щоб ви на кіно його сина перли, як вівці...

Батько вже лаяв себе, як це він міг вскочити в таке діло, і тепер кидав очима, як би непомітно вибратися звідси, бо якщо справді надійде міліціонер і якщо навіть не додумається спитати про ковбасу, то все одно запитає: а чого це ви, товаришу, від людей за афішею ховаєтесь, та на чиїх, пробачте, сидите чемоданах, і що там у них? Пройдемте в міліцію...

Раптом щит гойднувся й поплив на мотузках вгору на стіну, і мій батько опинився віч-на-віч перед спантеличеними людьми — люди ошелешено дивилися на цього новоявленого артиста, і він кліпав на них, і всім стало ніяково і ще якось, і не знаючи, куди подітися, — ганьба і сором! — батько ні з того ні з сього раптом став перевзуватись: натис носком одного чобота на підбор другого, стягнув чобіт з ноги, наче той чобіт муляв, і задерев'янілими пальцями став перемотувати онучу... На виручку з'явилася тітка Настя: побігала-пошукала своїми спритними очками і, вгледівши батька, засокоріла до нього, наче прийшла на іменини:

— Ну й син же у вас, Степане Миколайовичу, ну й син! Усі стіни ним обклеєні, і музика грає... Ідіть, там вас Зіна жде. Як зайдете в двері, то одразу по праву руку, де Колю на карточках продають, там вона вас і жде, а я тут вже пристою — постережу, будете мені могорича ставити...

А мати? Мати все взнала і розпитала, де які каси і з якого боку у зал заходять, в якому ряду звідки краще видно, накупила листівок "з Колею про Колине кіно", та що з того — над зачиненими касами висіло: "На серпень місяць цього, 1960 року всі квитки продано. Адміністрація".

Збоку від кас, де на дверях було вибито "Адміністратор", крутилось трохи людей, більше військових, і один за одним перегодя входили у ті

двері. "Начальство", — подумала мати, і коли знадвору на цибатих, лелечих ногах несміливо видибав батько, мати йому сказала:

— Швах наше діло, Стьопо. Ти бачиш, що там написано, — на місяць... Бери і стань<он під тими дверима, де люди тир-ляться, в тих дверях, видно, сидить начальство, зайди туди і скажи: так і так, їдемо в Мурманське, ми проїздом, а тут наш син в кінотеатрі іде! І ще скажи, не забудь, що у нас увечері поїзд.

— Та, може б, ти, Зіно, пішла сама, у тебе воно якось краще вийде, — зам'явся батько. — Та і в животі у мене щось розбурчалося, ще почують...

— Не розбурчалося і не почують! Ти що думаєш, начальство голодним не буває? Іди-іди, у тебе паспорт, покажеш паспорт, а якщо не повірять, скажеш: ось вам наша фамілія, у паспорті все записано.

Батько тихо зітхнув, переступив з ноги на ногу, подихав — чи добре підперезався, і, мов сирота, якось скривджено пішов до дверей, до начальства. Біля дверей він ще раз оглянувся на матір, узяв капелюха, постукав і обережно зазирнув у двері.

За сірим столиком, за чорним грімкотливим телефоном, перед батьком сидів коричневий з лиця, довгоносий і худий чоловік і те й робив, що однією рукою хапався за серце, а другою за телефон. Він миттю піднімав трубку і миттю кидав її на важелі знову. Очі його були зажмурені і сіренькі, як зубна щіточка, вуса ходили на губі під носом, наче вони того носа чистили.

Батько стояв-стояв, а потім легенько кахикнув. Коричневий чоловік відкинувся на спинку стільця, примружив тітчині Настині спритні очі і якийсь час непорушно дивився на батькові чоботи, наче ті йому приснилися.

— Ху-х, — нарешті стомлено видихнув він і спитав, — ну?

— Та я... та оце ми з жінкою... здрастуйте...

Ну?

— Тут наш син... проїздом... у Мурманське... ми хотіли...

— Га? Ви що, знущаєтеся з мене? Ви що, прийшли добивати мене? Я руським язиком вас питаю — добивати?! Який ще поїзд, який син, яке ще таке Мурманське? Я ж не вокзал, розумієте, я не вокзал, дедушка!

— Та я не так сказав, не гак у мене получилось, — замимрив украй знічений, мокрий батько, — я хотів сказати, що наш син тут йде, а в нас з жінкою якраз пересадка і поїзд увечері...

Коричневий задихнувся, під вухами у нього посиніло, і вуса під носом наче присіли. Кволою рукою він налив з графина води, вижлуктив повну склянку і звернувся до батька знову:

— Ви що, курите?! Ви сюди з сигаретою?

— Та ні, що ви... Я ж наче сьогодні ще і не курив... Я тільки про сина прийшов спитати... жінка каже: піди спитай... Коля наш тут у вас на всіх плакатах артистом, солдатом тут у вас...

— Який Коля? Яким солдатом? Де?

— Та у вас, ось. — І батько показав капелюхом на стіну, де з червоно-синьої глянцевої афіші "Союзекспортфільм" я переможно дивився від Бранденбурзьких воріт на батька і на Коричневого і наче ждав, чим воно все скінчиться.

Коричневий встав, підійшов до афіші, пильно придивився до мене, наче вперше ту афішу побачив, потім перевів темний погляд на батька і тяжко спитав:

— Ви хто — Довженко?

— Хто-хто? — не зрозумів батько.

— Я руським язиком вас питаю, ви хто — Довженко?

— Та наче ні, не Довженко... фамілія моя друга...

— Так-от, щоб ви, дедушка, знали і зарубайте собі на носі — цей артист, як ви кажете, ваш Коля, — це син Довженка, прийомний син великого Довженка, так що не морочте мені голови і — кругом, шагом марш!

— Так фамілія ж... — ще ледь упирався батько.

— Яка фамілія, де? Що ви мені забиваєте баки?!

— Та он же, внизу, написана. — І батько почав по складах читати: — В го-лов-ній ро-о-лі Ні-ні-ко-лай...

Батько заморився, губи його не слухались, і він уже від себе проговорив:

— А далі наша фамілія, точ-в-точ, як ось і в паспорті... Батько дістав з піджака паспорт, розгорнув на тому місці,

де була його фотокартка, теж у військовому, в гімнастерці, тільки без погон і пілотки, і показав Коричневому:

— Це я, а оце, — батько погортав паспорт, — а оце тут записані наші діти: старший у Мурманському живе, а це ось Коля і двоє менших — син і дочка...

Коричневий узяв паспорт, почистив під носом щіточкою з вусів, а потім, ще недовірливо глипаючи на батька, промуркотів:

— Так не Довженка... не Довженка... а що ж уся Москва гуде — син самого Довженка!.. Так цей артист, виходить, ваш син?.. — розчаровано протягнув Коричневий. — Да-а-а... хто ж це таку ггушку пустив?..

Він ще раз налив з графина води, випив, глянув на мене і на батька і раптом, наче та вода змастила у ньому щось всередині, вигукнув:

— Так він, значить, ваш! З народу! Син трудового народу!

— А чий же? — посміхнувся очима батько. — От біда!

— Та вас, дедушка, мало на руках носить, за такого сина! — урочисто напиндючився Коричневий. — Сідайте, отець, сідайте. Тепер просто так я вас від нас не відпущу! Курите? Куріть! Ось попільничка і — я до ваших послуг.

Телефон на столі розривався. Коричневий цього разу підняв його і підніс до вуха. Слухав-слухав, а потім, розтягуючи, як гуму, слова, заговорив:

— Вибачте, вибачте, зараз не можу... подзвоніть мені, будь ласка, пізніше... так, так... у мене зараз на прийомі батько головного героя фільму... так що вибачте... буду дуже радий... — І він обережно поклав трубку. Потім підняв на батька враз затверділі очі, наче забив у батьків лоб два гвіздки, і сказав: — Маршал.

Коричневий замислено сів на свій стілець, потарабанив пальцями по столу і додав:

— Квиточка для жінки просить... такі-то, батюшка, наші діла... такі-то...

"Все, — подумав батько. — Раз сам маршал на Колю просить, що тут уже говорити..."

— Але щось придумаємо! — вийшов із задуми Коричневий. — Тупик тупиком, але з кожного тупика е вихід: вам скільки квитків, отець?

— Троє нас... та ми можемо і постояти...

— Як це постояти? Стояти? Ні-і! Такі дорогі гості — і щоб на ногах? Де ви бачили? Зараз щось придумаємо, — і він розклав перед собою якийсь розкреслений на квадрати аркуш і заворушив над ним вусами: — Тут забито, і тут забито, тут нема, а тут... і тут нема, а тут... що у нас тут? і тут забито — нема, глухо... А коли у вас поїзд?

— Сьогодні увечері, і вдосвіта один є...

— Тоді це вже друга музика...

Коричневий знову вхняпився в аркуш, довго щось кумекав, почісував щіточкою носа і нарешті знайшов:

— Можу вам дати на двадцять два нуль-нуль три місця на приставних у проході стільцях. Підходить?

— Підходить! — зрадів уже посірілий батько. — Як не підходить!

— На двадцять два нуль-нуль, на останній сеанс... у нас на цьому сеансі мають бути туристи, англійці і західні німці, та раптом хто на пробку наступгить, ви розумієте мене, та, може, не прийде, тоді нам з вами, отець, і приставних стільців не треба... Ждемо! Жду! — Коричневий встав, потиснув батькові руку і на прощання сказав: — Ще раз спасибі, отець, за сина. Вручаю вам на трьох чоловік контрамарку з печаттю і жду вас без десяти десять біля оцих дверей.

Не встиг батько причинити двері, як перед ним стали мамині очі:

— Ну, що там, як? І чого ти мокрий такий, з вух капле, наче купався?..

— Не скупаєшся! Тут не скупаєшся! — новим, якимось глухим, осіннім голосом, наче здалеку і переможно проговорив батько. — Я б уже наче щось з'їв або десь присів... На — диви!

І він недбало віддав матері контрамарку з виглядом, от що, мовляв, може зробить чоловік, коли він з паспортом, у капелюсі і в пальті. Не те, що ви, куфайчані маринки, двох слів докупи зв'язати не вмієте...

— І місця, хоч і приставні, зате сидячі... З німцями будемо сидіть!

— З ким? З німцями? Де?

— Де! В залі!.. А зразу, що було зразу... Заходжу я в кабінет, а він, як і полатається, сидить за столом і, не спитавши, хто я і що, як понесе, як покотить!.. Ні в яку, де там!.. Нема, каже, нема і не буде, і ні на ранок, і ні на вечір, і ні на коли... А тут йому ще сам лічно міністр оборони дзвоне і мало не плаче, каже: так і так, жінка вдома смерті жде, при смерті, значить, лежить, то чи не можна для неї хоч одного квиточ-ка, хоч під стіною в куточку, Христом-Богом прошу, я вже вам зверху накину... А він міністрові тихо, спокійно, але твердо: нікак нет, товаришу міністр, пробачте, але нема... може, після Нового року...

— Ти, Стьопо, вже як брешеш, то бреши в одне: жінка вдома при смерті лежить, встати не годна, а він для неї квито-чок просить!

— А ти думала як? Так вона ж не чия-небудь жінка, а жінка воєнного, він їй вже не просто чоловік, а чоловік воєнний міністр: прикаже — і все, прикаже — і вона бистро на ноги скоче, як миленька, був би лише квиток!

— Ну, ходімо, ходімо, там наша Настя біля чемоданів уже, мабуть, вчамріла, сидячи, — пішла попереду мати, і блискучі її, нові на валянках калоші засміялися зайчиками по стінах фойє.

— Ні, ти, Зіно, слухай далі! Він мені, значить, після міністра каже: отакі пироги, чоловіче добрий, давай через ліве плече кругом і шагом марш. Та я тут у кишеню, та за паспорт, та під ніс йому тільки — тиць! Читайте, кажу, товаришу адміністратор, коли ви такі грамотні, читайте, руським чи не руським язиком тут написано — чия фамілія? У паспорті і на картинках, де син, я вас руським язиком запитую, фамілія сходиться чи ні? Він як прочитав, та як побілів, та до мене: де ж ви, Степане Миколайовичу, раніше були, що мовчали? Чом телеграму з дороги не вдарили або хоч написали! А я йому: та не хотів вас телеграмою безпокоїть, та й подумав, що, може, ви у відпустці, скажімо, чи де...

— Ти, Стьопо, як захочеш, то кругом пройдеш і свого доб'єшся, — похвалила батька мати. — От тільки якби ти трохи сміливіший був та не так боявся...

—Я — сміливіший? Я — боявся? — Батько аж зупинився. — Це ти про німців? А коли я їх боявся, ти мені можеш сказати чи ні?! А що тепер з ними в одному залі сидіть... Ну, то й що? Мені з ними дітей не хрестить. Приїхали — хай сидять. Вони тепер наші гості.

— Гості, гості — вся с... в корості...

— Зіно, ти ж у Москві, — знітився батько... — Ох, у тебе ж і язичок...

— Ціп-ціп-ціп-ці-і-і-іп! — скликала курей тітка Настя. З недоїденим пиріжком у руці на коліні вона сиділа на чемоданах і раз по раз била головою поклони.

— Баришня, вставайте, — полоскотала контрамаркою тітку Настю під носом мати. — Прочухуйтесь і вставайте!

"І в Москві своїх курей кличе, а бодай вони тобі виздихали всі до одної!" — подумав батько і відвернувся дивитися на трамваї.

Тітка Настя прокліпнула свої павутинні від сну очі, повела важкою, глиняною головою і злякалася:

— Ой Божечку, де я? Що? Хто? Наче щось горить! Ґвалт, рятуйте!

— Нічого не горить, Насте, це вам шмаляні кури сняться. А шмаляні кури — до празника, свято якесь буде! Прочухуй-тесь, Насте, і гляньте, що у мене в руці!..

"Прийомний син якогось Довженка... — думав про себе батько. — Коли це він став йому прийомним і як?.. От же люди, а ще грамотні!.." Але мамі про все це батько не сказав ні слова.

На Ярославському вокзалі батько здав чемодани у камеру схову і наче народився, наче йому розвиднілося: руки легкі і вільні, ніби нічого ніколи й не носили!.. А міліціонери? Тепер нехай собі ходять, що мені до них, а їм до мене? Квитки закомпостовано на вдосвіта, вагон п'ятнадцятий, місця — де сядеш, сядемо, бо хто ж удосвіта, в таку рань, буде вставати їхати на Полярне коло? Та ніхто! Бо в городських людей і діти по городах живуть, і справді, чого б то їм пертися на те коло?

Батько наміняв дрібної міді, і поки мати з тіткою повалан-дали десь по магазинах чи по базарах, — якщо ті базари у Москві взагалі є, бо столиця ж! — став на вокзалі при будочці з червоним морсом, — такий же добрий і пити дається! — склянка за склянкою, ковток за ковтком пив би і пив, якби продавщиця не витріщила на нього очі. Але попросив налити ще склянку, ще поколов тим морсом у носі та й пішов прогулюватися поволеньки по вокзалу, засунувши руки за хлястик, як пан.

А підлога ж яка на вокзалі! Не інакше, як з мармуру — біла, в зелених хвилях і завтовшки не менш, мабуть, як на три пальці, бо скільки ж людей, на собі переносить вдень і вночі — не дешева, видно, підлога, а що вже тоді говорити про стіни? А годинник? Батько підвів очі на годинник, на його золоті метрові стрілки і став наслухати, цокає він чи ні, чи так без цокання і йде?.. За довгу годинникову стрілку вчепився лапкою горобчик, наче хотів її зупинити, вчепився і кричить-цвірінькає з усієї сили... Та хай собі цвірінькає, нехай зупиняє...

— Охо-хо... — почув за спиною батько і оглянувся.

На зеленій хвилі над такими ж двома, як і його, саморобними, тільки сірими чемоданами стояв задиханий, маленький, як хлопчик, дідок і стріпував від утоми руками. В грудях у нього сопіло, і з його білих волохатих зморщок дивилися жалібні очі. З носа у нього вискочила маленька срібна бульбашка, настромилась на волосину вуса і так само жалібно лопнула. Дідок, видно, від свого носа такого не чекав, бо хутенько нагнув гороб'ячу голову поміж ноги і заходився терти носа кулачком, зиркаючи на людей і на батька зляканими очима.

— Дядьку, — сказав батько. — Давайге я вам трохи підсоблю. Мені зараз робити нічого, то ви скажіть, куди нести?

— Та мені ось тільки за оці двері, до автобуса, на автобус і тільки, — зашамкотів волохатий дідок. — Син не прийшов, бо, знамо, на зміні... Охо-хо...

Батько взявся за чемодани, — еге, нічого собі натоптав старий! — і за дідком, за дідком попід касами і будочкою з морсом виніс ті чемодани на привокзальну площу.

— От, — сказав батько. — Чи, може, ще далі? Але щоб не далеко, бо я тут доріг не знаю.

— Тут, тут, далі не треба! От і спасибічки вам, бо руки у мене стали чогось не ті. А оце вам, пожалуйста, на пивце, — і дідок десь наче аж з бороди дістав батькові вологого, складеного вдвоє карбованця.

— Та ви що, дядьку, за що? — і батько майже бігом кинувся від дідка до вокзалу.

Кинувся та наскочив, просто-таки вискочив на цього, як його, на Мумумкала!

Мумумкало — банкових літ чоловік, але поголений, з жалібними, як і в дідка, теж наче поголеними, чистими очима, відразу ж завітрячив перед батьковим носом розпареними руками-крабами і так замумумкав, щось показуючи на мигах і штрикаючи пальцем у вокзал, що батько нічого не второпав. Але щоб знайти якусь спільну мову, батько і собі вдався до своїх уже мигів: розвів перед Мумумкалом руки, мовляв, нічого не розумію... Тоді Мумумкало схопив його за рукав і потятнув до афішної тумби, де на Лемешева і Козловського була обіперта висока залізна сітка від ліжка, а біля неї стояли ще дві нікельовані, з голубими головками спинки.

— Му-му-му-му-м-м! — стрельнув Мумумкало пальцем на сітку і спинки, потім розстебнув свого зеленого, з орденськими планками

кітеля, вихопив звідкись з-під підтяжки червоненьку книжечку, махнув нею на вокзал і затупотів ногами: — Му-му-му-му-у-у!..

Від Мумумкала пахло дікалоном, просто-таки як від якогось полковника...

І ось вони вже біжать у вокзал на перон до електрички: попереду з двома перев'язаними спинками через плече на-дікалонений Мумумкало, а позаду за ним, зігнувшись та задерши голову, аби кого не збити, з залізною сіткою на спині біжить батько.

У дверях електрички сітка за щось зачепилася, і поки батько борсався з нею в дверях і нарешті пропхався в тамбур, — двері за ним раптом зачинилися. Електричка дала гудок і рушила. Батько — вмер. Скинувши сітку під ноги щасливому Мумумкалу, побілілими пальцями він вчепився в двері, аби відтягнути їх і вискочити на перон, доки електричка не набрала ще ходу, але двері не піддавалися і не піддалися. Електричка дала ще один гудок, і за сірим, у жовтих патьоках вікном батько побачив, як прощається з ним Москва.

"Доносився", — подумав батько, і більше нічого не подумав.

Мумумкало знову потягнув його за рукав і затупотів ногами об цокітливу підлогу: "Му-му-у-у-у!". Мовляв, їдемо! Все в порядку!

Потім він любовно погладив сітку, підняв угору великого пальця: м-м-м! — і тицьнув батькові трояка. Батько відвів з троячкою його розпарену руку і влип у вікно. Тоді Мумумкало підійшов до батька збоку і жалісно подивився на його щетину, ще й помацав її своїм розчервонілим крабом, похитав головою: м-м-м, мовляв, негоже непоголеному їздити по столиці, м-м-м, ой, як не гоже! Потім показав пальцем на батьків рот з діркою без двох зубів і знову похитав головою: м-м-м!..

Батько згідно закивав йому головою і відійшов до інших дверей: ворони, дроти, вагони, вздовж і навскоси рейки та рейки, он і кульбабка між рейками в мазуті, дурненька, розцвіла, наче місця собі не могла знайти, але цвіте, цвіте, жовтенька, на розлуку...

"Це вже мене, мабуть, і Зіна прийшла та шукає, і їсти ж без мене не сяде, а я де. Я, одним словом, їду... Щоб я ще коли з дому поїхав?! Щоб я ще так коли хоч одного чемодана зробив?! Та краще я... я не знаю, що буду робить!.."

Батько оглянувся на Мумумкала, нехотячи підійшов до нього і став запитувати його, куди вони їдуть, і коли ця електричка стане, і чи взагалі вона колись стане, і що йому, батькові, треба сьогодні бути у Москві, у кіні син його йде. Батько говорив довго і наче ясно, та Мумумкало дивився на нього, як баран на нові ворота. Тоді батько, щоб розтолкува-ти Мумумкалові ще раз все достоту, перейшов на миги. Пальцями і кулаком він став показувати йому і Москву, і вокзал, і свою жінку, і її сльози, як вона плаче, і як за те, що він її покинув саму, вона буде його сварити...

Але миги у батька були свої, а у Мумумкала, видно, свої. Різні у них були миги, бо, дивлячись на мити батькові, Мумумкало розсердився, розпарені губи його аж наче пустили сік. Чи то він так зрозумів батька, що той щось зневажливо говорить про його жінку, чи то про нього самого, бо він враз набух, став плюватися і мало не заліпив батька у вухо. Розчарований батько кашлянув і відійшов до дверей.

І тут з електрички став виходити дух і повітря, вона у Москві щось забула, бо на батькові очі виплив голубуватий перон, і електричка стала.

Батько принишк і перестав дихати, погляд його завмер на дверях. Та вони наче прикипіли, наче хто приварив їх, прикував до проклятого чортового місця. З інших дверей, як з дверей, вже заґелґотіли і посунули люди, хтось навіть велосипеда вивів і, обліпленого сумками,

повів поперед себе... "Може, їх де заїло?" — зблідлий батько під прощальний гудок електрички ще раз вчепився в їхній гумовий шов. Хух! — двері пішли!.. Батько стрімголов вискочив на перон і вкляк на ньому, як поплавок на воді. "М-м-м", — замумкав на прощання з тамбура роззвірілий Мумумкало і, склавши навхрест чотири пальці, показав батькові "казьонний дом". Батько згідно і вдячно хитнув йому головою і засміявся, показавши у відповідь свою чорну дірку із рота без двох зубів... і в цю мить з того боку перону з лісу вибігла мокра, — десь, видно, застав її дощ, — чи спітніла від скорого бігу нова, як з голочки, весела, його, батькова, електричка, вона летіла туди, в бік Москви, де Зіна, де будочка з морсом, де кінотеатр "Мир". Як легко і м'яко, з прозорим, ніжним гудком, без гуркоту і брязкання вона зупинилася перед ним. Навіть не зупинилася, а вистелилася, як ласочка. Спокійно і чемно вона розчинила перед батьком усі свої двері і наче сказала: "Прошу заходьте, шановний Степане Миколайовичу, заходьте у двері, які вам до вподоби, всі вони в мене справні, і через п'ять хвилин будете там, де вам треба".

Спокійно і чемно батько ступив у тамбур. Електричка тільки цього й чекала, бо як тільки батько переступив поріг, вона шовково зачинила за ним свої двері, потім легенько гойднулася, подала срібний голос і попливла.

"Наче ж я забарився і недовго, може, і Зіна ще не прийшла, бо з тісю балаболихою тіткою Настею тільки зачепися за який-небудь базар-магазин; та і цвях із підбора у чоботі виліз, у п'яту через онучу коле, де б це його присісти?"

Батько заглянув у вагон. У вагоні можна сісти — де по четверо фали у карти, де сиділо двоє, а де й нікого на лавці нема.

— Пашо, голубчику, де ти пропав? — і не встиг батько пустити і пари з уст, як якась дівчина чи молодиця, теліпаючи скляними голубими кульчиками, вже посадовила його біля себе і затарабанила на весь вагон. — Ми вже з мамою і на кочегарні тебе шукали, і на фермі були,

думали, що ти там, а тебе і там нема, а нам треба було гусей порізать, я заміж виходжу, поздоров!

І вона приляпнула свою круглу щоку до батькового зарос-

лого рота:

— Оце ось із фидцяти гусей, та ще в сусідів прикупили, матрац пуху вийшло, на перину. Поможеш мені до автобуса.

— Я... я... — батько хотів було сказати цій дівчині чи молодиці, що він ніякий не Паша, що він не той чоловік, за якого вона його має, що він сьогодні вже наносився, будь воно все неладне, і що він їде у Мурманське... Та де там!

— Ти що, Пашо, наче мене і не впізнаєш? Я Марфи Кли-кової дочка, отої, що через яр, за яром живе, ну, Марфи, з городньої бригади, з капусти! А я Вера, та сама Вєра, яку ти, як з фронту прийшов, по селу на гіргожах носив!.. Що воно буде — не знаю. Але що буде — те буде, їду до нього, на Далекий Схід, бо жених мій там заправщиком на гїдросамо-льотах робить. З дня на день від нього виклику жду, тоді вже з заводу розщитаюсь, — і її наморені очі тихо заплющились, повіка притулилась до повіки, і вже крізь сон вона тихо проговорила: — Мені ще сьогодні на третю зміну. Як електричка стане, Пашо, буди...

І ось мій батько з довгим, як кишка, через плечі до землі смугастим матрацом від електрички по перону і через вокзал, по знайомій білій, у зелених хвилях підлозі плентається за Вірою на знайому вже автобусну зупинку. Перше, куди він глянув з-під матраца, — це до кас, на каси, чи прийшла Зіна, але Зіни з тіткою ще не було, і то вже легше, потім глянув на будочку — будочка відкрита, морс у продажу, можна міді ще намінять, якщо не вистачить, та і все інше, як захочеться куди, все тут під рукою, далеко бігти не треба... У батька знову повеселішало на душі, та й до автобуса два кроки, і черги нема.

— Спасибі тобі, Пашо, голубчику, я поїхала-полетіла, бо, може, в гуртожитку вже і виклик лежить, не забувай мене, Пашо, нема тобі що на згадку про себе лишити... — Віра понишпорила в кишенях свого синього жакета і просяяла. — Ти дивись, гайка! Ти диви, гайка з мого заводу! На тобі, Пашо, хоч цю гайку, на згадку, може, вона тобі на грузило до вудки пригодиться!..

Віра сплакнула, витерла ріжком матраца очі і простягнула батькові гайку, вже як автобусні двері зачинилися. Тоді Віра підбігла до вікна і кинула її батькові через вікно. Не падати ж гайці на асфальт, батько зловив її і, дивлячись услід тонкосльозій Вірі, помахав їй рукою з гайкою на прощання...

Тепер можна і червоненьким морсиком у носі поколоти, і на вокзальний годинничок з горобчиком на стрілці подивитись, чи далеко до двадцяти двох нуль-нуль, і сапожничка десь пошукати та цвяшка у підборі на місце забити, та Зіну почекати, та підснідати чи вже підвечеряти, а там і до Колі, в "Мир", побачити, що він там натворив у тому кіні, той прийомний син, що аж німці вночі припруться на нього дивитися... А там поки сюди-туди, пересидимо на вокзалі, перекуняємо, як тут і поїзд... Батько лапнув себе за груди, намацав під пальтом у піджаці квитки — чи вони є, чи не загубив? Є, на місці вони, закомпостовані і тверденькі. На Полярне коло у Мурманське...

— Ну, і як сьогодні виторг? — через батькове плече перехилився міліціонер. —Л к навар?

— Який виторг, який навар? — аж свиснув через дірку батько.

— А носильщика. А на грудях блямба мідна така, держав-ненька, з номером, чи не знаєш?

— Знаю, чого ж не знаю. Така наче схожа на медаль, носильщики носять.

— А твоя де?

— У мене такої нема! — засміявся батько.

— Морс біля будочки пив?

— Пив.

— Скільки стаканів?

— А хіба я їх щитав? Пив, скільки влізло.

— А потім?

— Що — потім?

— Дідкові чемодани підносив?

— Аякже! Поміг старому, як не помогти?

— І скільки він тобі дав?

— Хто?

— Дідок.

— Так хотів було дати на пиво, — вже якось тривожно, але все ще радів батько. — Так я сам на те пиво йому можу дати!

— Лено, — гриз далі очима батька насурмонений, важ-кобровий міліціонер. — Глухонімому ліжко електричкою додому відтарабанив?

— Та ну його к чорту! — сказав батько. — Троячку в руку тулив!

— Троячку?

— Троячку. Наче я за троячку... А щоб ти скис, а ще

в кітелі!

— Документи! — твердим і рипучим, як ручки від чемоданів, голосом наказав міліціонер.

"Прямо тобі напасть якась! Наче змовились! Видно, ловлять когось, і ніяк не можуть впіймати", — подумав батько і вже звично поліз неслухняною рукою під пальто.

— Вам що, місця нема? Стали іменно на зуішнці — вам для таких іншого місця треба, — розбурчалася якась жінка з двома зареваними близнятами на руках. — Відведіть його у міліцію, а то тут! З дітьми не дають пройти, погибелі на вас нема!..

Міліціонер глянув на неї якось вибачливо, козирнув і сказав батькові:

— Гражданін, пройдемте.

— Та ви що? — підняв руки батько. — Та мені нема коли! У нас сьогодні кіно з сином у двадцять два нуль-нуль, а ще поголитися, і гвіздок із підбора у чоботі виліз, і Зіна... Ось нате паспорт, дивіться...

Важкою рукою міліціонер узяв паспорт, читав-читав, глипав з фотокартки на батька, з батька на фотокартку, потім повернувся і, не кажучи ні слова, пішов з паспортом до вокзалу. Батько побрів за ним.

"Отепер уже пропав геть, — думав батько. — Ні за цапову душу, і що ти будеш кому казати?"

Біля афішної тумби міліціонер зупинився і сказав:

— Так що, Пашо, у кіно, значить, на двадцять два нуль-нуль?

— У кіно, і вдосвіта поїзд: якраз у нас усе виходить. У Мурманське їдемо, на Полярне коло...

— На Полярне, значить, у Мурманське, Пашо...

— Л не Паша, — нарешті дійшло до зніченого мого батька, і він раптом замовк, наче йому заціпило.

— У паспорті в тебе ім'я одне, а так ти Паша? Паша — це що у тебе, кличка?

— Яка ще кличка, та ви що?

— А як тебе та назвала, що ти їй матраца в автобус ніс?

— Так це вона так, сплутала мене з кимось іншим, ніякий я не Паша, там у паспорті все записано і завірено печаткою.

— Сплутала?

— Та їй-богу! І слова мені не дала сказати, така тараторка, а потім заснула...

— Заснула?

— Заснула. Каже — розбуди.

— І ти розбудив?

— Як тільки електричка підійшла до перону — вона проснулася сама, їй сьогодні на третю зміну.

— Кому — їй?

— Та Вірі. Так, кажись, її звати. Вона заміж виходить. Матрац гусячого пуху на перину на Далекий Схід до жениха везе.

Тут вже якось потемніло-переплуталося в голові і міліціонерові: і Віра, і Полярне коло, і дідок, і Далекий Схід, і глухонімий, і двадцять два нуль-нуль, і цвях у чоботі, і гусячий пух... Він дрібно захитав головою, наче напився чогось дуже кислого, і сказав:

— Слухай, Пашо: на фронті я був у полковій розвідці та й тут вже після війни переловив не один десяток подібних тобі музикантів, але таких, як ти, я ще не ловив. Мені навіть весело з тобою говорити. А що вона, ця Віра, тобі кинула через вікно?

— Де? Через яке вікно? — Батька знову обсипало жаром, і через дірочки його капелюха знову заструмував туманець, тільки цього разу густіший.

"Ще цього мені не вистачало: приїхав чоловік у Москву, став на вокзалі і гайки через автобусне вікно ловить — до чого я вже дожився!.."

— Та нічого наче вона мені не кидала... Просто так махнула рукою... на прощання...

— А що то в тебе в руці?

— Де? — спитав батько.

— У руці. У жмені. Батько розкрив жменю.

— Гайка.

— Гайка?! — Витріщив очі міліціонер.

— Хіба не бачите? Віра дала на грузило для вудки за матраца. А ви думали що?..

Міліціонер взяв з батькової долоні гайку, покрутив її у руках, надів на палець, покрутив і якось тихо і сумно подивився на батька...

У перукарні батька поголили без черги. Міліціонер провів його просто до перукаря, щось прошепотів тому на вухо, і перукар поважно посадовив батька в співуче, немащене крісло, схопив помазок і намилив теплим помазком батькову срібну щетину від душі.

Міліціонер став при порозі, і черга з втаємниченим розумінням кидала на нього погляди, та й він сам, скоса посилаючи значуіігий погляд на чергу, наче повищав у зрості.

— Є "Шипр" і "Красная Москва". Вас чим? — спитав перукар.

— І тим, і тим, — відповів батько. — А що, у вас бритва німецька чи наша?

— Холландська, — сказав перукар. — Трофейна.

— У мене вдома німецька. Також трофейна...

А коли повертались з підвалу від шевця і батько притупував підбором об асфальт, то казав:

— Оце ж, шпильки із клена на заготовку колю я сам. А гвіздки? У нас їх днем з вогнем не знайдеш. Так я тоді насмикав щипцями із старої ляди від погреба — іржаві і довгі. Ті, що на підметки пішли, пообрубував, а ті, що довші, на підбори. Так одного десь не розщитав, от він у Москві і виліз. Наче не міг він ще вдома вилізти.

Мати з тіткою Настею помітили батька ще здалеку, як тільки він з якимось міліціонером зайшов у вокзал і став під годинником розглядати вокзальну підлогу в зелених хвилях. Батько розмахував руками, хитав головою і прицмокував, бо коли він розмахує руками, то завжди прицмокує: це він або ж з чогось дивується, або ж йому щось сильно подобається. Затим міліціонер підвів батька до вокзальної стіни, і батько, обмацуючи ту стіну очима і руками, прицмокував знову... Тоді вони вдвох підійшли до лотка, міліціонер накупив пиріжків, і з тими пиріжками вони подибали до будочки з морсом. Ще по дорозі до будочки батько помітив матір, махнув їй пиріжком, мовляв, почекай, мені ніколи, бо йду з чоловіком пити морс.

Біля будочки, тримаючи червоні з морсом склянки, батько з міліціонером засперечались, видно, батько хотів платити сам, а той — сам. Тоді батько, не довго думаючи, поставив склянку на прилавок, на склянку пиріжок, поліз у кишеню, щось дістав звідти, показав міліціонерові, матері здалося, що то якесь кільце чи гайка, заховав руки за спину і, суворо дивлячись на міліціонера, виставив перед ним руки. Той ударив його по руці, батько розкрив порожню жменю і засміявся. Засміявся так, що навіть матері звідти було видно чорну дірку у його роті без двох зубів...

Тітка Настя вже й задрімала, а вони ще пили той морс, склянка за склянкою, заїдали пиріжками і говорили: то один, то другий. Потім мати побачила, як міліціонер, наче від когось ховаючись, повів батька за будочку під стіну і дістав з внутрішньої кишені кітеля якусь паличку. Обережно приставив ту паличку до губ і став на ній перебирати пальцями. Так би вони стояли ще невідомо скільки — один дув і перебирав пальцями, а другий кивав головою, мов кінь у спеку, якби

біля кас не здійнявся гармидер, схожий на бійку, і міліціонер, заховавши паличку, побіг туди...

— А шо ти там за спиною ховаєш?

— Не скажу. Вгадаєш — твоє буде. Не вгадаєш — однесу, де взяла.

— Та не морочи мені голови. Показуй...

— А може, я боюся?

— Не бійся, якщо вже купила...

— Глянь! Диви! — і в маминих руках з'явилася руда цигейкова шапка з чорними шнурками. Батько пильно глянув на неї, потім на матір і закусив губу.

— Чого ти кривишся? Ти візьми поміряй. На-на. Батько взяв шапку, пом'яв її у руках, дмухнув раз і вдруге

на ворс і сказав:

— Даром не хочу. Вона ж з собаки. Ще я рудих собак на голові не носив!

— Ну ви тільки гляньте на нього! Пів-Москви ходить у них, а ти — з собаки. І на Полярне коло під сніг їдеш у чому — у капелюшику!

— А що я вам, Зіно, казала? — прокинулася тітка Настя. — Отой мордатий, що цю шапку збував, так від нього самого псиною тхнуло... А подивіться, Миколайовичу, на мою обнову, теж скажете, що із собаки? Називається — муфта! А яка ж тепла, а яка ж м'якенька, руки у ній, як у

печі. Ще й з резинкою на шиї, щоб не загубилася! Ото Ганя спасибі тітці скаже...

І тітка Настя під самий ніс піднесла батькові свої руки, сховані в чорну муфту:

— А оце ось вуалею називається!..

І тут тільки мій некмітливий батько побачив, що половину тітчиного обличчя закривала така ж чорненька, як і муфта, сіточка зі срібними мушками навскосяк.

— Якраз буде в чому Гані на буряки ходить, — буркнув батько і нетерпляче глянув на вокзальний годинник...

На кіносеанс вони прийшли раніше, щоб не спізнитися. Мати через кожну хвилину перепиняла людей і питала, котра година. Та посилала батька під вікна кінотеатру, щоб він наче ненароком поглядав у фойє, чи не чекає їх Коричневий.

— Та не жде! Ще рано! І я вже ходив, і більше не піду. Не хватало, щоб я в Москві у вікна заглядав! — відстоював себе батько. —А ви, якщо хочете, ідіть з Настею і заглядайте, стра-міться!

— Піди, Стьопо, ще раз піди. А може, вже цього разу він якраз вийшов і дивиться, де ми, чи ми тут?

— Я тобі раз сказав.

— Тоді розкажи мені, який він із себе, то я сама піду стерегти його. Бо глянь, скільки людей валить, то, може, нам і приставних стільців не хватить...

— Хватить. У нас же ось, — і батько вкотре став роздивлятися контрамарку. — Це вже документ, бо на нім печатка. Краще ідіть отам оно сядьте у скверику та посидьте. І не стовбичте отут у всіх на очах. А я вже подіжурю Коричневого сам...

У цю мить до кінотеатру під'їхало два синьо-білих автобуси. Під'їхали і стали. Двері у них відчинилися самі, і з їхніх дверей на асфальт стали виходити люди. Всі — і чоловіки, і жінки — були чомусь у піджаках, і всі підстрижені коротко, на один манір, як хлопчики. У декого на руках сиділи білі і чорненькі собачки, і по тих собачках стало видно відразу, що це були люди не наші.

"Невже німці? — подумав батько. — Щось я таких німців і не бачив. А може, англійці? Мабуть, англійці, бо англійців я і справді не бачив ніколи..."

У мертвому мерехтливому світлі реклам двома величенькими купками вони зупинилися перед входом і позадирали голови.

На нашого Колю, — прошепотіла тітка Настя. — Ач, як дивляться, роти пороззявляли... і всі ж одинакові, геть один до одного, ще присняться!..

З дверей кінотеатру раптом вилетів Коричневий. Батько і не впізнав його: в чорному лискучому костюмі, в жовтих, як віск, черевиках, у чорному капелюсі, лише вуса-щіточки його! Коричневий підбіг до прибулих, щось до них заджеркотів не по-нашому і, показуючи рукою на спеціально відчинені, видно, тільки для них, двері, повів їхню гирилицю в кінотеатр. "Навіть не глянув, — подумав батько. — Та й куди йому зараз до нас... Лк бігає! Хоч би ноги не зламав, бо як раптом — не дай Бог — зламає сьогодні ногу, то тоді пропало наше кіно..."

Батько перевів погляд на ті, інші, "наші" двері, в які безконечним тихим вечірнім потоком — а офіцерів! а офіцерів! — вливалися люди.

— Ходімте, станемо ззаду, і поки дійдемо до дверей, то він буде тут як тут, — сказав батько.

— А як не буде? — У матері від хвилювання під жовтою хусткою вже поблискували на лобі краплини.

— Буде. Нікуди він не дінеться. Що ж він, нарошне мені цю контрамарку вручив?..

Вони зайшли у фойє. По контрамарці їх пропустили відразу, навіть не спитали, хто вони і чому, хоча тітка Настя на всяк випадок приготувала в голові "про нашого Колю" промову.

А Коричневого нема! Люди заходять уже в зал, лишилося їх з десяток, жменька, ось уже зайшли й ті... Посеред фойє зосталися тільки вони утрьох. Вони роззиралися на всі боки: куди воно йти, і чи йти, і де тих приставних стільців шукати? А дзвінки у фойє роздираються, а двері знадвору у кінотеатр запираються, а світло у фойє поволеньки гасне... І — згасло.

Батько відчув, як темна, липка темнота потекла по всьому його тілу, що аж набряк під пальтом піджак. Мати стояла розгублена і дихала так, наче їй не стачало повітря. У тітки Насті щось тоненько у носі засвистіло.

Так вони стовпчиками і стояли перед далеким від них, освітленим квадратом — входом з фойє у самий уже зал...

— Стійте тут! — Звідкілясь, невідомо звідкіля, з темноти випірнув Коричневий і побіг до свого кабінету. За ним три жінки.

Щось у кабінеті загрюкало, і з нього вибігли ті самі три жінки. Кожна несла перед собою по стільцю, а з ними і Коричневий.

— Стійте тут! — знову наказав він батькові, — і як тільки в отих оно-но дверях погасне світло, ви, тримаючись за кожну із цих жінок, ідіть за ними. Вони вас посадять.

Сказав — і зник. Щез, наче його не було, наче він провалився крізь землю.

Жінки зі стільцями в руках наче передихнули, і та, передня, сказала:

— Чіпляйтесь за нас, не бійтесь. Беріться, бо зараз буде темно кругом, і йдіть за нами. Не бійтеся... — Так вона говорила, а сама не зводила погляду з освітленого квадрата, що вів у самий зал... Раптом квадрат погас, і з залу почулася музика — кіно почалося!

— Ходімте! — прошепотіла передня жінка, — ідіть обережно, бо підлога слизькувата, ми вранці її натирали...

Першою за жінкою із стільцем, тримаючись за її кофту, пішла мати, за нею, — ой, упаду, ой, не можу! — тітка Настя, а замикаючим, третім і останнім, мій батько. Як тільки батько вбіг у зал, на нього війнуло надихане за день людське солодкувате тепло, а ті люди, які сиділи в залі тепер, освітлені примарним світлом з екрана, видалися йому неживими.

— Сідайте, сідайте, — шепотіла батькові його провідниця, і батько, навпомацки шукаючи рукою спинку стільця, вхопився за чиєсь гаряче вухо. Вухо щось гавкнуло йому не по-нашому, і батько, як був з простягнутою у темінь рукою, так і вкляк. Тоді провідниця потягнула його за рукав і, наче маленьку дитину, втовкмачила на стілець. Батько сів і дерев'яно застиг. Не змигуючи, нічого не бачачи, він кудись прямо дивився перед собою, дивився кудись у безвість, аж поки, наче з глухого туману, наче з іншого невідомого світу, перед очима щось почало проявлятися. Спочатку розмите, наче крізь замерзлу зимову шибку, а перегодя розмите з країв, а ще через мить вже чітко і виразно

він побачив, як по загаченому розтрощеними підводами шляху під палаючими тополями, чорний і темний від утоми, люті і ганьби, з такими ж солдатами, як і сам, під бомбами відступає його син. Батько примружив очі, щоб краще роздивитися і придивитися: я це чи не я? Та коли я щось там крикнув і батько почув мій голос... "Коля!.. Тільки ж чому його всі називають не Колею, а Іваном? — думав батько. — І скільки можна так відступати?.."

І знову бій за боєм, бій за боєм... Зі страшною силою впали зірвані мости у Дніпро, і я опинився на столі в медсанбаті під ножем хірурга. Батько скоцюрбився, наче це різали не мене, а його. Він навіть поворухнув своїм-моїм пораненим плечем, і коли хірург взяв скальпель і різонув мене в тому місці, де був осколок, батько затулив обличчя лацканом від пальта і, схиливши на груди голову, тихо про себе застогнав...

Він довго не піднімав голови, наче не було в нього сил її підняти. А з екрана щось знову ревло і кричало, рвалося і вищало, та батько так і сидів з похиленою головою і сумирно нюхав свою кишеню від піджака: якоюсь дивною фарбою звідти пахли закомпостовані мурманські квитки...

І враз навколо стало тихо. Стало так тихо, наче екран занімів чи кіно обірвалося і більше його не буде. Лише якась музика, ніби з неї тягнули жили, зашамкотіла на ввесь зал, і батькова голова піднялася сама по собі: обгорілою кручею Дніпра бігла якась жінка. Добігла на самий край, впала на коліна, простягла над палаючим Дніпром свої згорьовані руки і заголосила: "Відведи, Господи, руку смерті від мого сина-воїна... Іваном зовуть його, моя доле, Орлюком Іваном... А я його мати!.."

— Не ти його мати!!! Я його мати! — раптом не своїм голосом закричала моя мати, що батько аж здригнувся. — Я його мати...

І батько почув, як затупотіли мамині валянки проходом униз, до екрана...

Залом гойднуло. Якийсь гарячий темний вал прокотився по нім вздовж і впоперек, і екран, ще трохи поблимавши, посмикався і погас... У залі спалахнуло перелякане світло. Батько побачив, як осліплена світлом моя мати стояла далеко внизу перед екраном у темній новій куфаєчці, як темна квасолинка, і сама вже бачила, що екран погас і на ньому нікого й нічого немає, обернула до залу своє мокре обличчя і безпорадно за-оглядалася... Матері здалося, що наче вона стоїть на дні якогось моря чи океану: з одного від неї боку білою крижаною стіною здіймався увись холодний екран, а з інших боків замість людських голів на неї насувалися гірські валуни... і ні ноги їй підняти, щоб іти до свого приставного стільця, ні поворухнути рукою...

Батько скочив на ноги і побіг до неї.

— Зіно, Зіно, ти що...

Він узяв її за руку і тим же, як йому видалося, безконечним проходом повів уверх на її місце... Мати сіла на стілець, витерла ріжком жовтенької хустки очі, склала на животі руки і знову стала дивитися на екран і чекати.

Зал сидів, наче набрав у рот повітря, і не міг його видихнути... і, як воно завжди бувас, — з товмачами чи без товмачів, — через якусь мить у залі всі уже знали — ця жінка в куфайці, що кричала і бігла до екрана, і с його мати, отого солдата, отого Івана — головного героя...

Якісь незримі золоті струни протягнулися від кожного в залі до матері, і коли кіно почалося знову, то зал уже дивився його якимись іншими, причетними очима, і коли я на екрані потрапляв в немислиму халепу, з якої не те що жива людина не зможе вийти живою, а навіть сам святий дух, зал напружувався так, що бриніла у ньому кожна

невидима струна... У такі моменти зал переживав і боявся, бо якщо ця жінка знову не витримає та побіжить, розкинувши руки, до екрана рятувати свого сина із пекла війни, то, може, не витримає, впаде під екраном і вмре...

Та мати, склавши руки на животі, досиділа до кінця спокійно і просто, навіть ні разу не заплакала, і коли фільм скінчився — зал видихнув повітря, а батько помацав рукою свою лисину — лисина його диміла...

Кіномеханіки згори, з будок, і Коричневий у дверях, і всі, хто стояв біля нього, — касирки, прибиральниці, буфетниці і сторожі кінотеатру — бачили, як німці й англійці обступили матір, і говорили-балаболили-ґелґотіли, а в їхніх жінок очі були на мокрому місці. А один однорукий німець просто їв матір очима, ховався за спини і з-поза спин знову дивився. Мати один лише раз глянула на нього і сказала:

— Здрастуйте. Що ж ви не признаєтесь? Це ви у нашій хаті стояли чи не ви? Ви. Коля тоді ще пішки під стіл ходив, і ви йому оті кругленькі конфетки давали та пранням закидали мене, щоб вас воші не з'їли.

— Бульо, бульо, — радісно, цокаючи, як від морозу, зубами, заговорив німець.

— І бульйон! — Печально посміхнулася мати. — І млєко, і шнапс — давай, матка, давай!.. Бульо чи не бульо?

У німця одне око плакало, а друге — скляне — лишалося сухим. Мати пішла вниз, до виходу у вестибюль. Німці й англійці бачили, як там, біля вхідних дверей, біля екрана, солдати і офіцери, що нишком стояли, враз виструнчилися, як повз них проходила мати, і віддали їй честь. А в тих офіцерів, що воювали, руки біля козирків тремтіли...

У кабінеті Коричневого на зсунутих один до одного столах світив боками відровий самовар "і пряники, пряники аж трьох сортів" — відмітила про себе тітка Настя і сіла навпроти самовара. Мати з батьком стояли під стіною біля дверей, переступали з ноги на ногу, а ті три жінки, що зі стільцями бігли попереду них у темний зал, та ще з десяток з червоними очима після фільму жіночок, та двоє кіномеханіків поралися біля столів: хто чистив ще гарячу, в сизих мундирах картоплю, хто оселедці, хто різав хліб, покрадьки поглядали то на мене з плаката, то на батьків, стиха перешіптуючись, на кого я схожий: на маму чи на батька? Коричневого не було, він, видно, з іноземцями у бігах. Перенесений на підвіконня, чорнів лише його телефон.

— Нюро, а чому ж це наші дорогі гості в дверях стоять?

— Ай справді — чому? Гості наші дорогі, проходьте, сідайте, просимо, ой горечко, що ж це я про вас і забула, у мене після кіна ще руки трусяться, і я... і я...

Нюра підбігла до матері, схилилася не схилилася, а впала їй головою на плече і глухо ридма заплакала... Покотилися сльози по щоках і в матері, і всі жінки з необлупленими картоплинами в руках відвернулися хто до стіни, хто до вікна — дали волю сльозам... Як літньої пори перед грозою, в кабінеті наче враз потемніло і зробилося парко, неворухка, наче глиняна тиша від стіни до стіни, від підлоги до стелі обліпила жінок, наче замурувала їх'у собі, замурувала, мов назавжди... Вони стояли, кожна згадуючи своє, і їхні підборіддя дрібно тремтіли... Батько став намацувати в кишені папіроси, а кіномеханіки з обох боків біля батька запалили сірники і чекали, поки він дістане з пачки куриво.

Лиш тітка Настя сиділа за столом і не плакала: у неї в цю війну загинули двоє синів і чоловік — у тітки Насті вже не було сліз.

У пальцях кіномеханіків поблимували сірники, а батько все ще ніяк не міг видлубати з пачки папіросу...

На підвіконні, мов ошпарений, затарабанив телефон. Він гримів, що зі стін мало не сипався тиньк. Нюра тихо відхилилась від матері і, не витираючи очей, підбираючи губами сльози, прошепотіла:

— Просимо вас... проходьте... сідайте...

Телефон підскакував. Нюра підняла трубку, слухала-слу-хала і сказала:

— Тут... вони тут... з нами... сідаємо... чистимо картопельку... — і поклала трубку. Глянула через стіл на матір і враз немов перемінилася: — Що ж це, бабоньки, ми всі розрюмсались? Наливайте, хлопці, що є...

Жінки обережно, мовчечки підняли чарки і потягнулися спершу до матері, потім до батька і тітки Насті. Скраєчку пригубили, так само обережно поставили чарки на стіл, і тут благоговійним запахом дихнула зі столу розварена, у срібних іскрах картопля, та ще й з оселедцем!

Батько вже було націлився виделкою на товстеньку спинку, як мати, показуючи очима на кіномеханіків, сказала:

— Бери, Стьопо, когось із них і бігом на вокзал. Тільки недовго: туди й назад. Візьмеш отого чемодана, що з жовтою ручкою, чув?

Батько сковтнув слину, вона покотилася напряму, бо слині ні за що в горлі було зачепитися, акуратно підсунув під край тарілки виделку, якось боком виліз, щоб не стирчати над столом, кивнув головою крайньому від вікна лисому, як і він, кіномеханікові, і вдвох вони вислизнули в нічний вестибюль.

— Поїхали на вокзал, — тихо засвистав діркою батько.

— Навіщо? — спитав кіномеханік.

— Треба. Поїхали.

— На який?

— Лк на який? — не зрозумів батько. — На вокзал.

— На який? — прошепотів кіномеханік. — У Москві вокзал на вокзалі, вам на який?

Батько забув. Геть-чисто забув, випало з пам'яті, як він зветься, отой вокзал, де в камері схову стояли його чемодани... Батько наморщив лоба.

— Ну, як його, той, де будочка з морсом стоїть і каси! — сказав батько недотумкуватому кіномеханікові, оглядаючись на двері кабінету: не будеш же знову відчиняти їх і питати у Зіни, як той вокзал зветься.

— З морсом? — перепитав кіномеханік.

— І каси! Цілих десять штук, у ряд, з віконечками, що досочками закриваються. Десять штук!..

— Каси касами, а як він зветься — Казанський, Київський, Білоруський — як?

— Якось зветься, але не так... Підлога біла у нього, і хвилі на ній зелені... Ще годинник здоровий над дверима висить, не цокає, але йде... Ну, як же це його?.. О, — згадав батько. — Міліціонер там на сопілці грає!

— Хто? — спитав кіномеханік.

— Міліціонер! Де тут у вас у Москві міліціонери на сопілках грають?

— На сопілках?

— З бузини. Вона у нього саморобна. Він її під кітелем у кишені носить.

— Щось я такого не чув і не знаю...

— Слухайте, як вас звати?

— Микита Микитович.

— Слухайте, Микито Микитовичу, сюди: зайдіть до кабінету і спитайте мою жінку, як цей вокзал звати. Зайдіть, пожалуста, бо мені невдобно.

Микита Микитович вскочив у кабінет і через хвилинку вибіг:

— У вас пара рублів на таксі знайдеться, бо при мені самі копійки?

— Є, аякже! — зрадів батько.

— Тоді побігли. Мишо, Мишо! — гукнув сторожеві кіномеханік. — Відчини нам! І не зачиняйся — ми скоро будем!.. А вокзал називається Ярославський, — сказав він батькові.

— Ярославський? — перепитав батько. —Я ж так і думав, що Ярославський, я ж так і думав, думав, та лиш забув...

На вулиці росив дощик, і поки Микитович ловив таксі, батько підставив під його холодненькі краплі знову узяте жаром, розпашіле обличчя цього разу хтозна від чого: чи то від фільму, чи від жіночих сліз за столом, чи від того, що забув, як звати вокзал... Дощик холодив і поволі стікав за вуха під комір пальта. Батько ворухнув однією ніздрею і

нюхнув свою одну щоку, ворухнув другою — понюхав другу: одна його щока пахла "Шипром", а друга — "Красной Москвой"...

Чемодан лежав на підвіконні біля телефону Коричневого. Мати подавала, а батько носив на стіл: кільця ковбаси, малай-чики бринзи, бідончик меду, баночку гірчиці, що росла у нас на городі, поставив і розв'язав торбинку вив'ялених на сонці абрикос, торбинку бабакових зернят, головку капусти, кендюх сальтисону, домашню високу хлібину...

— Стьопо, Зіно, що ви робите? — замахала руками Нюра. — Куди його — досить, досить!

— Та що тут такого, що тут такого є, тут такого нічого й нема, — носив зосереджений батько, а сам думав: може, вони цього, нашого і не їдять, вони ж усе-таки люди городські, он у них самовар який і чай заварюють чаєм, а не вишневими гілочками...

— Уже все, уже все, — відказувала від чемодана мати. — Іди, Стьопо, та візьми ще оце.

Батько підняв з чемодана плескату бочечку, чи то бочечку, чи то дубову якусь наче каністру з дубовим, у марлі чопом, обтер полою пальта, поставив на стіл і сказав:

— З сьогорішніх наших вишень. Яка вона вийшла — не знаю... — він приклався до бочечки вухом, послухав і сказав мамі: — Вона ще грає, Зіно...

— Нехай грає, — відповіла мати. — На те вона й наливка, щоб грати.

Поки батько наливав у склянки наливку, мати підійшла до Микитовича й запитала:

— А що, це кіно у вас тут і ночує?

— Тут, — сказав Микитович. — Куди ж його нам возить? Завтра чи то вже сьогодні зранку ми його закрутимо знову, і так до півночі щодня. Ми його другий місяць крутимо.

— Звідти ото, згори, де маленькі віконця?

— Звідти. Вмикаємо проектор, і — пішло! Лиш треба стежити, щоб не порвалася плівка, щоб ракорди на кожній частині були, щоб... А ви що, може, схотіли іще подивитися?

— Хочу... — самими губами відповіла мати. —Якщо можна...

— А чому ж не можна? Як це не можна? Ходімте...

В порожньому сумному залі пахло мишами і вихололими кріслами.

— Де ви хочете сісти?

— Де? Може, приставного стільця принести? Микитович посміхнувся і сказав:

— Сідайте отам, у двадцятому ряді посередині, звідти краще видно... Вам як: дати звук на повний чи тихо?

— Щоб не кричало, — сказала мати і пішла в двадцятий ряд, сіла посередині, обкутала плечі сірою хусткою і стала чекати.

Білий, як біла глина, екран стояв перед її очима від краю й до краю, тихий, притихлий та напружений увесь, мов сторчма поставлене поле під снігом, яке ніколи й нікому не проїхати і не пройти...

— Де ви? — почувся позаду, десь аж з-під стелі далекий голос Микитовича. — Я вас не бачу! Починати?

— Починайте, — зворухнула губами мати і тісніше вкуталась хусткою...

Коли мати зайшла в кабінет, то почула і побачила: столи були зсунені до вікна, Нюра грала на гармошці, жінки танцювали, а з ними танцював батько. Лише батько танцював по-своєму: з чорними настовбурченими бровами, з чорними войовничими очима, руки в боки, він стояв під стіною, бив чоботом об підлогу і вигукував — гоп! гоп! гоп! Це його "гоп" збивало жінок з танцю, бо Нюра грала вальс, і він тік ніжно і плавно, як лісосмуга за вагонним вікном...

Мати посміхнулася, підійшла до батька і сказала:

— Що ти гопкаєш, подивись, як люди оно танцюють!

— Гоп, гоп, гоп! — вже склавши на потилиці руки, продовжував батько.

До відходу поїзда Москва — Мурманськ лишалася рівно година.